

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Формування та реалізація бюджетної політики в Україні нині здійснюються з урахуванням низки об'єктивних чинників, серед яких основним є повномасштабне вторгнення РФ на територію України. Бюджетна політика залишається одним із базових інструментів формування, розподілу та управління фінансовим ресурсом держави для досягнення основної цілі – економічного зростання держави, скорегованого на необхідність її реалізації в умовах підвищеної нестабільності (загроз національній безпеці держави).

Це визначає додаткові виклики до неї, серед яких можна виділити:

- недопущення бюджетного розбалансування, зростання раціональності в плануванні дохідної та видаткової частин бюджетів;
- пошук адекватних шляхів наповнення бюджетів усіх рівнів за умови нестабільності бюджетних надходжень;
- мобільність у забезпеченні розподілу та/або перерозподілу наявних фінансових ресурсів;
- взаємоузгодженість стратегічних та тактичних цілей розвитку держави та механізмів фінансування їх досягнення;
- налагодження діалогу з іноземними партнерами для забезпечення фінансової підтримки держави тощо.

Було вжито низку заходів, які стосувалися необхідності швидкого реагування на додаткові виклики, пов'язані із веденням воєнних дій на території України, законодавчого унормування механізмів формування та виконання бюджетів, визначення пріоритизації бюджетних видатків.

Зокрема, відбувалося стрімке зростання потреб у забезпеченні невідкладних бюджетних видатків для покращення обороноздатності країни, надання фінансової підтримки населенню та бізнесу, забезпечення відбудови. Внаслідок цього, частка видатків у сфері оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади у загальному обсязі видатків державного бюджету сягнули 50 %, залишившись на цьому рівні й нині.

На цьому тлі під час формування й реалізації бюджетної політики виникла низка проблем, вирішення яких вимагає адекватного і швидкого реагування, серед яких:

- недостатня узгодженість дій законодавчої та виконавчої гілок влади щодо вироблення й впровадження політик, які вимагають додаткового бюджетного фінансування та/або забезпечують збільшення надходжень до бюджетів;
- значне зростання бюджетного дефіциту (17,6 % ВВП – у 2022 р., майже 20,5 % ВВП – у 2023 р., у 2024 р. його граничний обсяг може скласти майже 24,7 % ВВП);
- випадки нераціонального й неефективного використання бюджетних ресурсів. За результатами лише перевірок Рахункової палати загальна сума виявлених порушень і недоліків під час управління публічними фінансами у 2023 р. склала майже 60,8 млрд грн (у 2022 р. – 58,6 млрд грн) [1, с. 9];
- необхідність пошуку шляхів забезпечення ефективного розподілу державного ресурсу між державним та місцевими бюджетами (проблеми горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів, зміна частки зарахування податку з доходів фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів тощо).

На цьому тлі активна підтримка з боку міжнародних партнерів забезпечила можливість проведення досить м'якої бюджетної політики та високий рівень бюджетних витрат для підтримки економіки й виконання соціальних зобов'язань держави [2, с. 32].

У 2023–2024 рр. було вжито низку заходів, які стосувалися:

- формування нової системи стратегічного планування в державі – відбулося відновлення середньострокового бюджетного планування на державному (складання Бюджетної декларації) та місцевому (складання прогнозів місцевих бюджетів) рівнях;
- необхідності раціонального й ефективного використання бюджетних коштів – відновлення проведення оглядів витрат державного бюджету;
- забезпечення процесів відновлення – розроблення Дорожньої карти реформування системи управління публічними інвестиціями, реалізація низки проєктів у сфері забезпечення житлом населення (єОселя, єВідновлення тощо);
- підтримки бізнесу – розроблення низки нових програм (грантових та кредитних) підтримки підприємництва, ветеранського руху, гуманітарного розмінування;
- контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних ресурсів – реформування системи зовнішнього фінансового контролю та аудиту (Рахункова палата) тощо.

Як відзначено в Бюджетній декларації на 2025–2027 рр., послідовна та передбачувана бюджетна політика – це рух до фінансової стабільності. Прогнозованість державних витратків сприятиме підвищенню якості державних послуг, їх ефективності та посиленню бюджетної дисципліни [3].

Тобто, забезпеченню стабільності й стійкості бюджетної системи сприятимуть підвищення ефективності й результативності витрачання бюджетних коштів, оптимізація та гарантування цільового характеру механізмів підтримки соціально вразливих верств населення та бізнесу, постраждалого від війни; недопущення зловживань і маніпуляцій бюджетними витратами та розпорошення бюджетних ресурсів внаслідок неефективності бюджетного планування. Однак, актуальним ризиком залишатиметься зростання потреби у бюджетних видатках для підтримання обороноздатності держави, що в умовах обмежених надходжень спонукатиме до максимальної економії інших видів витратків, які не фінансуватимуться міжнародними партнерами, а також до збільшення можливостей підтримки безпекової сфери за рахунок місцевих бюджетів [2, с. 36].

У зв'язку з цим, виникає необхідність:

- законодавчого унормування системи стратегічного планування на загальнодержавному рівні (доопрацювання і прийняття законопроекту про стратегічне планування), подальшої інтеграції бюджетного планування до державного програмування економічного відновлення;
- оновлення подальших напрямів роботи у сфері реформування державних фінансів (розроблення проєктів Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 рр. та Плану заходів з її реалізації);
- підвищення культури бюджетного планування й використання бюджетних коштів з урахуванням необхідності фінансування першочергових витратків;
- оптимізації та підвищення ефективності й результативності бюджетних витратків та недопущення прийняття рішень щодо формування напрямів бюджетної підтримки без належного фінансово-економічного обґрунтування;
- реформування фінансових взаємовідносин між державою та органами місцевого самоврядування, поєднання політики бюджетних витратків з секторальними політиками відновлення та розвитку;
- підвищення відповідальності за порушення з використання державних фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Звіт Рахункової палати. 2023. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2023/ZVIT_RP_2023.pdf

2. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни : Експертно-аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. 71 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_ekonombezpeka_2024_220524.pdf

3. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 рр. : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>